

8. Про затвердження підсумкового звіту про результати виконання Миської цільової програми включення центральної історичної частини забудови Одеси до основного списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на 2013–2015 роки, затвердженої рішенням Одеської міської ради від 16 квітня 2013 року № 3313-VI : Рішення Одеської міської ради № 769-VII від 30.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/85826>
9. Про затвердження Програми «Екологічно чистий транспорт одеситам» : Рішення Одеської міської ради № 3760-V від 25.12.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.odessa.ua/acts/council/18739/>
10. Про затвердження Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Одеси на 2018 рік : Рішення Одеської міської ради № 2896-VII від 16.02.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/103979/>
11. Крестовська Н.М. Правовий вимір незавершеної урбанізації в Україні / Н.М. Крестовська // Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. ювіл. акад. С.В. Ківалова : у 2 т. – Т. 2. – О. : Юрид. л-ра, 2014. – С. 35–37.

Скुरіхін Сергій Миколайович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРО ВЗАЄМОДІЮ ПРАВОВОГО ДОСВІДУ
ТА ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

Право, як вид соціального регулювання, здійснює безпосередній вплив на процеси соціалізації, орієнтуючи індивідів у багатоаспектній соціальній дійсності. Наявність досвіду в правовій сфері, дозволяє суб'єкту повноцінно вступати в правову комунікацію, правовідносини, орієнтуватися в правовій дійсності. У зв'язку з цим, очевидним стає взаємозв'язок і взаємозалежність між правовим досвідом і правовою соціалізацією. Однак виникає питання, яким є цей взаємозв'язок? Наявність правового досвіду сприяє входженню індивіда в соціально-правове життя або в процесі правової соціалізації формується правовий досвід?

В даний час, соціалізація часто розглядається через категорію «досвід». Наприклад, соціалізація – це «процес засвоєння і подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду: трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, що накопичуються і передаються від покоління до покоління, процес включення індивіда до системи суспільних відносин і формування у нього соціальних якостей» [1, с. 441].

Однією з фундаментальних сторін загальної соціалізації є правовий аспект соціалізації особи. Завдяки правовій соціалізації індивід засвоює правові знання, норми, цінності, які дозволяють йому функціонувати як повноцінному і повноправному члену суспільства. Розрізняють три форми правової соціалізації: 1) за допомогою навчання — полягає в придбанні елементарних правових знань і засвоєнні відповідних норм; 2) шляхом передачі досвіду — відбувається в результаті осмислення власних помилок і подій свого досвіду, а також життєвого досвіду навколишніх людей; 3) «символічна» соціалізація — ґрунтується на власних абстрактних уявленнях людини про право, державу, країну, націю [2, с. 341].

Як ми бачимо соціально-правовий досвід, в тому чи іншому ракурсі, присутній під час розгляду правової соціалізації. Але незважаючи на очевидну значущість використання категорії «правовий досвід» в рамках юриспруденції, вона практично відсутня у юридичній науковій літературі.

У філософії під досвідом розуміється чуттєво-емпіричне відбиття зовнішнього світу [1, с. 343]. Традиційним є розмежування досвіду за рівнями, виходячи з об'єктивістського або суб'єктивістського розгляду. Подібний розділ підходів можна спостерігати і під час вивчення правового досвіду. Так, на думку Г.М. Давлетшиної, правовий досвід являє собою складне ціле, що включає в себе фізичний (об'єктивний), психічний (суб'єктивний) і духовний (культурний) рівні. Перший пласт досвіду реалізується в позитивному праві, другий — виявляється в правових переживаннях, емоціях і взаємодії з іншими суб'єктами права, третій — являє собою правові цінності [3, с. 273]. Розмежування правового досвіду на індивідуальний (особистий, суб'єктивний) і надіндивідуальний (колективний, соціальний, об'єктивований) знайшло підтримку в ряді наукових досліджень [4, с. 5; 5, с. 9; 6, с. 29].

В.М. Карташов особистий правовий досвід визначає як збережену в довготривалій пам'яті окремої людини систему юридичних «сценаріїв», що відображають соціально-правові ситуації реальної дійсності, а також закріплені знання, навички, вміння, звички і т.п., придбані нею в процесі виховання, освіти і практичної діяльності при такому погляді правовий досвід «формується протягом усього життя конкретної людини в процесі її соціалізації, в результаті комунікації з іншими суб'єктами і самостійного здійснення юридично значущої поведінки. Людина, беручи участь в різних правовідносинах, набуває нових знань, розвиває і відточує юридичні вміння і навички» [4, с. 5]. Основні компоненти, що визначають зміст особистого юридичного досвіду: юридичні знання, навички, звички, вміння, майстерність та ін., також формуються в процесі стихійної або цілеспрямованої правової соціалізації [4, с. 6-10].

Таким чином, при розгляді правової соціалізації особистості як процесу включення індивіда в правове життя суспільства на основі засвоєння ним певних умінь, знань, норм, цінностей, традицій, і т.д., кінцевою, стратегічною метою, ключовим завданням правової соціалізації буде формування індивідуального правового досвіду.

Однак в сучасній теорії права поширення набуло і надіндивідуальне (об'єктивістське) розуміння правового досвіду, як певної соціально-правової пам'яті. Розгляд правового досвіду в такому ракурсі властивий, перш за все, представникам позитивізму в юриспруденції. Ще в 30-ті роки ХХ століття французький правознавець і соціолог-позитивіст Г.Д. Гурвіч запропонував інтегральну концепцію безпосереднього досвіду згідно з якою він може бути як колективним, соціальним, так і індивідуальним. При цьому він підкреслював, що юридичний досвід завжди є тільки досвідом колективним [7, с. 250-251].

В рамках юридичного досвіду мова йде про пасивно-активні акти, акти визнання цінностей фактично без участі особи, здійснених в умовах існуючого порядку. Наприклад, можна бути недостатньо обдарованим для розпізнання в емоційному пориві естетичних цінностей музичної симфонії, але це аж ніяк не заважає «визнавати» справедливість, юридичну цінність вимоги того, щоб ніхто не порушував порядок аудиторії, що зібралася для слухання музики і висловлювати обурення проти будь-кого, хто побажав би порушити цю вимогу [7, с. 264].

Акти інтуїтивного визнання, що визначають юридичний досвід, позбавляються будь-якого сенсу, якщо мова не буде йти про конвергуючі акти розпізнавання, незалежно від того, чи зводиться така конвергенція до справжнього взаємопроникнення або часткового злиття правосвідомостей, або до простої взаємності переживань, простої взаємозалежності свідомостей. Виключно завдяки такому колективному характеру конвергенції актів визнання «нормативні факти» можуть сприйматися як наділені владністю, обов'язки одних можуть сприйматися як пов'язані з домаганнями інших, мир і безпеку переживати як вимоги справедливості, а будь-яка правова норма розкриватися як складова частина певного порядку, певної системи норм [7, с. 271].

Розробки колективного (надіндивідуального, об'єктивованого) правового досвіду також знаходять місце в сучасній юриспруденції. О.В. Тимофеев, надіндивідуальний (об'єктивований) юридичний досвід визначає як, досвід, який було збережено в соціально-правової пам'яті суспільства і виражений у формі юридичних знань, накопичених в ході історичного розвитку суспільства на основі фіксації (об'єктивації), перетворення, впорядкування, збереження, трансляції і відтворення даних особистого юридич-

ного досвіду. Він зазначає, що юридичний досвід, виражений у формі правових звичаїв, правових прецедентів або роз'яснень вищих судових органів з питань застосування законодавства та судової практики, безпосередньо використовується в процесі нормативно-правового регулювання суспільних відносин [5, с. 9]. Т.Ю. Кулапова розглядає правовий досвід як узагальнені, колективні знання, що містяться в правоположеннях, та становлять сукупний результат матеріально-перетворюючої юридичної діяльності, і використовується для пізнання правової дійсності та збалансованого задоволення сучасних суспільних і індивідуальних інтересів [8, с. 16].

Таким чином, об'єктивований позитивний правовий досвід, виражений в формальних джерелах, звичаях, традиціях і т.д., стає певним орієнтиром, що закріплює в нормах визначені моделі правової поведінки для суб'єктів, засобом, що дозволяє формувати лінію поведінки в суспільстві.

В підсумку, слід зазначити, що правовий досвід є недостатньо вивченим у вітчизняній юриспруденції феноменом; правова соціалізація і правовий досвід тісно взаємопов'язані і взаємозалежні між собою явища; індивідуальний правовий досвід є стратегічною метою правової соціалізації, а надіндивідуальний (об'єктивований) правовий досвід — необхідним засобом правової соціалізації.

Список використаної літератури:

1. Философский словарь / [А.В. Адо, И.И. Андреев, Н.П. Аникеев и др.] ; под ред. И.Т. Фролова — М. : Политиздат, 1987. — 590 с.
2. Крестовская Н.Н. Теория государства и права : Элементарный курс / Н.Н. Крестовская, Л.Г. Матвеева — Х. : Одиссей, 2007. — 384 с.
3. Давлетшина А.М. Правовой опыт: философско-правовой анализ / А.М. Давлетшина // Философия в XXI веке: вызовы, ценности, перспективы : Сборник науч. статей. — Екатеринбург : Уральский федеральный ун-т им. Б.Н.Ельцина, Инст-т соц. и политич. наук, Департамент философии, 2016. — С. 271—280.
4. Карташов В.Н. Личный юридический опыт (позитивная сущность и строение) / В.Н. Карташов // Вестник КГТУ. Государство и право: вопросы теории и практики. — 2015. — № 5. — С. 5—11.
5. Тимофеев А.В. Юридический опыт (проблемы теории и практики) : дис. на соискание уч. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Алексей Васильевич Тимофеев [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.dslib.net/teoria-prava/juridicheskij-opyt-problemy-teorii-i-praktiki.html#2815383>.
6. Боруленков Ю.П. Правовой опыт и юридическое познание / Ю.П. Боруленков // Актуальные проблемы теории и истории правовой системы общества. — 2015. — № 14. — С. 27—36.

7. Гурвич Г.Д. Юридический опыт и плюралистическая философия права // Философия и социология права : Избранные сочинения / Г.Д. Гурвич. — СПб. : Издательский Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. — С. 213—470.
8. Кулапова Т.Ю. Внутригосударственный и международный правовой опыт: проблемы интеграции и адаптации : автореф. дис. на соискание канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 — «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Татьяна Юрьевна Кулапова — Саратов : СГЮА, 2014. — 26 с.

Бондаренко Аліна Ігорівна

Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

**ПРАВА ЛЮДИНИ
І ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ**

Розвиток сучасних уявлень про правозахисну функцію держави неможливий без аналізу динаміки образу держави як суб'єкта правозахисту. Традиційно цей образ асоціювався з протиставленням негативних і позитивних прав людини. Негативні права людини окреслюють сферу приватної автономної індивіда, і в цьому сенсі вони виступають межею, за яку держава заступати не може. З цієї позиції негативні права стають предметом правозахисту лише тоді, коли держава неспроможна забезпечити їх від системних порушень. Позитивні ж права людини, навпаки, потребують активної діяльності держави для їх реалізації. Вони стосуються не так особистої автономії, як соціальної інклюзивності, тобто включеності індивіда в мережу соціальних комунікацій. Така вбудованість не може виникати чи забезпечуватися сама собою, саме тому активна державна діяльність у сфері освіти, медицини, економіки тощо є вагомим фактором правозахисту.

Визнання позитивних зобов'язань і роль прав людини в осмисленні соціального добробуту збігається з фундаментальною перебудовою розуміння відповідальності та її співвідношення з правами в державі загального добробуту. Відповідальність держави більше не розглядається винятково з точки зору односпрямованого постачання пакету пільг, а в контексті допомоги та розширення можливостей індивідів. Відповідно, носій права характеризується рисами активного актора, а не пасивного реципієнта [1, р. 499]. У цьому сенсі усі права людини є позитивними, адже